

Нескінченна пригода: читання в інформаційну епоху

ГАЛИНА ГЛОДЗЬ

18 ЖОВТНЯ 2018

Колись, іще в студентські роки, у курсі англійської літератури мені трапився «Міддлмарч» Джордж Еліот – роман, який на кілька місяців змінив мій підхід до решти текстів. Ідеться, щоправда, не про особливий вплив на читацьку свідомість; це просто була велика книжка. Траплялися й більші, але «Міддлмарч» із його 318 тисячами слів англійською, вкладеними в формат компактної брунатної цеглини, виявився вкрай придатний для порівнянь: «Гордість і упередження» – 0,38 «Міддлмарча»; «Володар перснів», повна трилогія – 1,6; Біблія – для чистоти дослідження в англійському перекладі – 2,5.

Фото: Якуб Гонцяж ОР

Звісно, варто зважити ще й на жанр. Справа-бо не просто в розмірах, а в сукупності вражень і відчуттів, які народжуються з великих книжок. А «Міддлмарч» – це зразковий вікторіанський роман: затишний, повільний і багатовимірний. Посібник дбайливо підказував, що на його читання має знадобитися 26 годин – тобто трохи понад 12 тисяч слів на годину. Реалістично, якщо не дуже відволікатися на співпереживання персонажам чи красу стилю, і по-студентськи економно. Сумніви щодо сенсу читання вікторіанських романів на швидкість – це розкіш, яку можна дозволити собі вже після іспиту.

Та саме в таких ситуаціях вдається оцінити, скільки ми читаємо насправді, і це може бути коштовний досвід. «Я останнім часом зовсім не читаю», – поширене відчуття, і не завжди вдається з першого погляду визначити пропорції слушності й хибності в ньому. 2009 року дослідники з Каліфорнійського університету опублікували працю, де йшлося про те, що доросла людина споживає в середньому 100 тисяч слів на добу. Тобто Біблію за вісім днів – і здебільшого в фоновому режимі. Нейробіологиня Мерієн Вулф, згадуючи це дослідження у книжці зі зворушливою назвою «Читаю, повертайся додому» (0,25 «Міддлмарча»), наголошує на виклику, який постає з такої гіпернасиченості: це не найсприятливіша для глибокого думання ситуація. Ми постійно перебуваємо в інформаційному потоці – інша річ, чи

залишається в нас щось із того, що він несе. Ми безупинно читаємо – інша річ, чи достатньо осмислено, щоб це нам щось давало.

Щоб, як формулює Мерієн Вулф, отримана інформація ставала знаннями, а знання – мудрістю, необхідне підґрунтя, уже закладене в нашій свідомості, основа, здатна втримати нові структури. Про це поетично пише Альберто Мангуель: жоден текст не починається з нічого й сам на собі не закінчується. П'єр Байяр у poradнику «Як говорити про книжки, яких ви не читали» (0,15 «Міддлмарча») ставиться до нечитання вкрай оптимістично, однак і йому не вдається втекти від думки, що не читати якихось текстів – та ще й говорити про них – можуть собі дозволити особи з чималим запасом прочитаного й усвідомленого.

Зв'язок якості мислення з якістю читання виявляється фізіологічною правдою, яка вимагає постійної роботи: аби глибоко думати, потрібно глибоко читати.

Проблема лише в тому, що таким основам ніде взятися без нашої безпосередньої участі. «Читачу, повертайся додому» – розвідка про те, як змінюється читання в епоху інтернету, – розпочинається з простої тези: люди не створені для того, щоб читати. Наш мозок не має генетичної «читальної мапи», тобто спеціальних мереж, відповідальних за читання, і те, як вони вибудовуються в кожній окремій особі, залучаючи зорові, мовленнєві й моторні центри, залежить від численних факторів: писемності, форми та змісту текстів, носіїв, якими ми користуємося, формаційного середовища. Навчаючись читати, ми переналаштуємо нейронні мережі – і не раз і назавжди в якомусь ранньому віці, а повсякчас. Зв'язок якості мислення з якістю читання виявляється фізіологічною правдою, яка вимагає постійної роботи: аби глибоко думати, потрібно глибоко читати.

Того самого року, коли американці опублікували дослідження про споживання слів, із посиденьок трьох вишукано розумних чоловіків – Жана-Філіпа де Тоннака, Умберто Еко й Жана-Клода Кар'єра – народився текст під назвою «Не сподівайтеся позбутися книжок» (0,22 «Міддлмарча»). Їхні розмови увиразнюють ідею, яку Мерієн Вулф обрала за назву своєї праці: ця трійця говорить про книжки як про щось, що приносить радість і душевний затишок, до чого повсякчас хочеться повернутися, у чому відчуваєшся як удома. А конкретно про книжково-кодекси – як про досягнення, спроможне зрівнятися з колесом і ложкою: «один раз винайшли – і покращити вже неможливо».

Сама друкована книжка, звісно, глибокого читання не забезпечить, а електронна – не знищить; проте носій таки може вплинути на сприйняття. На зовсім побутовому рівні йдеться, наприклад, про розпорошення уваги: електронна книжка – це ніколи не просто одна книжка, і перемкнутися з неї на будь-що інше значно легше, ніж відкласти паперову. Та дослідження мозку говорять про більше. Торкаючись фізичної книжки, відчуваючи її вагу, гортаючи сторінки, ми тілесно контактуємо з нею – і це сприяє зосередженню. Сприймаючи книжку як завершений фізичний об'єкт, можемо краще схопити зміст: наприклад, піддослідні, які читали історію з лінійним сюжетом на папері, згодом точніше відтворювали її хронологію, ніж ті, хто послуговувався електронними версіями.

**Торкаючись фізичної книжки, відчуваючи її вагу,
гортаючи сторінки, ми тілесно контактуємо з нею – і
можемо краще схопити зміст.**

Утім, ситуація не була б така складна – і цікава – якби йшлося суто про перехід до інших носіїв. Проте на читання впливають ще й величезний обсяг і клаптиковість текстів, які нас оточують: ми ковзаємо поглядом по діагоналі, прогортаємо, вихоплюємо окремі слова чи фрази. Здебільшого це виправдано (це, визнаймо, нерідко виправдано і щодо друкованих книжок), але Мерієн Вулф нагадує про підступну пластичність мозку: якщо читати тільки так, нам скоро стане незручно читати по-іншому. Пропонуючи перевіряти глибину читання творами з багатим словниковим запасом і складними синтаксичними структурами, дослідниця розповідає про експеримент, який поставила на собі. Він полягав у тому, щоб узятися за (паперову) «Гру в бісер» (0,6 «Міддлмарча»), один із найважливіших текстів своєї юності, і поглянути, як піде. Спершу вона була вражена з того, що колись любила цю заплутану, нестерпно повільну книжку. Потім – з того, як змінилося її читання; а вона ж саме на цій сфері спеціалізується, мала б розуміти краще. Цікаві досліді закінчилися добре: після двох тижнів цілеспрямованого вгризання в роман відчуття клаустрофобії й безсенсовності минуло і «Гра в бісер» знову стала домом. І справа тут виявилася не в папері, а в усвідомленні.

Це важливо, бо нейробіологи мають не тільки погані новини. Складно уявити, як думатимуть люди через два покоління після нас, але вже зараз можна припустити, що адаптивність і гнучкість стануть їм у пригоді – а виховувати це можуть якраз електронні носії. Стівен Кінг якось сказав, що завадити авторові писати дуже легко, достатньо всього-на-всього щопівгодини відволікати його якоюсь дрібничкою. З людьми, звиклими до швидкого

перемикання в електронному просторі, скоїти таке вже значно складніше: вони менш схильні втрачати концентрацію і здатні швидше занурюватися в нові завдання. А щоб одним із таких завдань завжди міг стати великий і непростий текст, із яким нікуди поспішати, потрібно осмислено ставитися до читання, формуючись самим і формуючи наступні покоління читачів – утім, нічого вкрай оригінального.

Тож чи зміниться читання «Міддлмарча», якщо замінити паперову книжку цеглинного формату електронною? Так, каже особистий досвід, із електронною версією засинати безпечніше. Так, каже Умберто Еко, з комп'ютера не прочитаєш у ванні – хоча ця теза показує, як швидко старіють роздуми про технологію. Так, каже Мерієн Вулф, бо зазнає змін тактильний вимір спілкування з книжкою. «Читання пальцями» – це не тільки приємна дрібниця, за якою ностальгують паперові душі, а й додаткова можливість зануритись у текст усім організмом, якої електронні носії наразі не пропонують. А з іншого боку, ні: екран – як і папір, як і глина чи папірус раніше – це засіб, який дозволяє зустрітися з текстом і збудувати читацький дім, куди можна повертатися та звідки вирушати на пошуки нових пригод. Результат же залежить від терпіння та праці, які ми готові присвятити цій справі.

ГАЛИНА ГЛОДЗЬ

18 ЖОВТНЯ 2018

Warning: count(): Parameter must be an array or an object that implements Countable in
</home/kairosbo/verbum.com.ua/www/wp-includes/post-template.php> on line **284**